

Araştırma Makalesi/Research Article

PINNEBERG: BİR PROTOTİP OLARAK HANS FALLADA’NIN KÜÇÜK ADAMI

Pinneberg: Hans Fallada’s Little Man as a Prototype

Dr. Fatih ORDU

Serbest Araştırmacı
ordufatih7@gmail.com

ORCID

Geliş Tarihi / Received Date: 06.01.2025
Kabul Tarihi / Accepted Date: 11.04.2025
Yayın Tarihi / Published Date: 30.04.2025

Atf/Citation

Ordu, Fatih. "Pinneberg: Bir Prototip Olarak Hans Fallada’nın Küçük Adamı". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 11/22 (Bahar 2025), 313-329.

10.28981/hikmet.1614427

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kör Hakem

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Benzerlik Taraması:

Bu makale turnitin programında taranmıştır.

Etik beyan:

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)’un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

ÖZ

Küçük adam, orta veya dar gelirli insanların kentteki yaşantılarını anlatan edebi metinlerden hareketle ortaya çıkmış bir kavramdır. Daha çok 19. yüzyıl Rus edebiyatında ele alınan bu konu Türk edebiyatında 1940’lı yıllarda karşılık bulur. Bu konunun Türk edebiyatında yer edinmesinde çeviri romanların mühim bir payı vardır. Hans Fallada’nın 1932’de yazdığı Küçük Adam Ne Oldu Sana? romanı bu çevirilerin en önemlileri arasındadır. Türk edebiyatında “küçük adam” ismi de bu romandan gelmektedir.

Özellikle 1940 ve 1950’lerin Türk edebiyatında dönem özelliği gibi beliren küçük adamın kimliği konusunda bir bütünlük yoktur. Kimi edebiyatçılar tarafından avare ve günübürlük yaşantısıyla işlenen küçük adam kimi edebiyatçılar tarafından da sınıfsal kavgalarıyla ele alınır. Bu farklılık sanatçılar kadar eleştirmenler arasında da sürmüştür.

Bu makalede Türk edebiyatındaki küçük adam kimliğinin belirsizliği göz önünde tutularak Fallada’nın kahramanı Pinneberg’in portresi çıkarılmaya çalışılacaktır. Portrenin çıkarılmasında Türk edebiyatında küçük adamın tartışma noktaları ve etkisi temel hareket noktası olarak belirlenmiştir. Bu sınırlama ile küçük adam konusunu daha belirgin kılmak, konuyu ele alan sanatçı ve eleştirmenlerin tutumlarını daha net göstermek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, Fallada, Küçük Adam, Savaş, Türk Edebiyatı.

ABSTRACT

The little man is a concept that emerged based on literary texts describing the lives of middle or low-income people in the city. This subject, which is mostly discussed in 19th century Russian literature, corresponds to Turkish literature in the 1940s. Translation novels have an important effect in this subject gaining a place in Turkish literature. ‘Little Man, What Happened to You’ written by Hans Fallada in 1932, is the most important novel of these translations. The name "little man" in Turkish literature also comes from this novel.

There is no integrity about the identity of the little man, who appeared to be a period feature in Turkish literature, especially in 1940s and 1950s. The little man discussed by some writers with his idle and daily life, is also dealt with by some writers with his class fights. This difference lasted among critics as well as artists.

In this article, it will be tired to revealed the portrait of Fallada’s hero Pinneberg by taking into account the uncertainty of the little man identity in Turkish literature. In revealing of the portrait, the discussion points and influence of the little man in Turkish literature have been determined as the main starting point. With this limitation, it is aimed to make the small man subject more clear and to show more clearly the attitudes of the artists and critics who deal with the subject.

Keywords: Economics, Fallada, Little Man, War, Turkish Literature.

Giriş

1893'te Greifswald'da doğan Fallada'nın asıl ismi Rudolf Wilhelm Friedrich Ditzen'dir. Hans Fallada onun takma adıdır. Adını 1931 tarihli *Köylüler, Kodamanlar ve Bombalar* romanıyla duyurur. Fallada bu romanında "Büyük Buhran" adı verilen Amerika merkezli 1929 krizini ve bu krizin bütün dünyaya yayılmasıyla artan vergileri, bu vergilere tepki olarak çıkan ayaklanmaları ve kargaşadan beslenen siyasal komploları konu edinir. 1932 yılında yayınladığı *Küçük Adam Ne Oldu Sana?* romanında ise zor zamanların ve komploların merkezindeki dar gelirli küçük adamın sorunlarını ele alır. Bu çalışması da onun dünya çapında tanınmasına vesile olur. Eser, 1938'de Türkçeye çevrilir.

1930'larda bütün dünyada savaş korkusu ve ekonomik kriz dolayısıyla istihdam daralır, enflasyon artar, işyerleri kapanmaya başlar. Dar gelirli insanlar bu hengâmenin arasında çalışıyorsa işini kaybetmenin korkusu, çalışmıyorsa yeni bir iş bulamamanın çaresizliği içindedir. Aynı yıllarda Türkiye'de de durum farklı değildir. Ekonomik sıkıntılar çeken insanların sorunlarını işleyen romanların çevrilmesi de bu yıllara denk gelir. Çok ilgi gören çeviri romanlar arasında küçük adam, yerine göre de küçük insan diye anılan isim bizzat Fallada'nın *Küçük Adam Ne Oldu Sana?* romanından ilhamla ortaya çıkar. Küçük adam tanımı ile ortalama veya ortalamanın altında bir gelirle işçi, memur yahut hizmetli olarak çalışan insanlar temsil edilmektedir. Roman kahramanı Pinneberg'in şartları ile dönem Türkiye'sindeki şartların benzerliği eserin Türk okurları arasında ilgi görmesinin sebeplerinden biri olmalıdır.

1940'lı yılların Türk edebiyatında küçük adam bir dönem imgesi gibi temel izlek haline gelir. Küçük adam konusunda bir birliktelik olmasına rağmen küçük adamın kimliği konusunda farklı yaklaşımlar göze çarpar. Sabahattin Ali, Orhan Kemal gibi edebiyatçılar sınıfsal kimliği öne çıkan küçük adamı işlerken Sait Faik, Orhan Veli, Sabahattin Kudret ve Salah Birsal gibi edebiyatçılar da insani yönleri öne çıkan avare küçük adamı konu edinir. Küçük adamın kimliği yazarın tutumuna göre değiştiği gibi dönemlere göre de bir değişim yaşar. 1940'larda daha günöbirlik, avare, ne istediği belirsiz olan küçük adamın 1950'lerde siyasi kimliği öne çıkarılır. Yıllara göre olan bu değişimde İkinci Dünya Savaşı'nın etkisi belirgindir.

Bu makalede Türk edebiyatındaki küçük adam kimliğinin belirsizliği göz önünde tutularak Fallada'nın kahramanı Pinneberg'in portresi çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu portrede Türk edebiyatında küçük adamın tartışılan yönleri ve etkisi göz önünde tutulmuştur. Birinci bölümde küçük adam karakterinin yazar ve dönemlere göre farklılıkları ikinci bölümde ise bu karaktere öncülük eden Fallada'nın bir prototip olarak ortaya konması amaçlanmıştır. Küçük adam tanımının yer yer küçük insan şeklinde dile getirildiğini belirtmiştik. Makalede konunun temsiline ve alıntılara göre her iki kullanımına yer verilecektir.

1. Türk Edebiyatında Küçük Adam ve Fallada'nın Romanı

Bazı edebiyat eleştirmenleri Honore de Balzac sonrasında roman kahramanının bir bütünlük içinde anlatılmasının sona erdiğini iddia etmektedir. Roman kahramanının anlatımının değişmesinde 1848 Haziran

devriminin etkisi, modern hayatın kent yaşamını tesiri altına alması gibi sebepler söz konusu edilebilir. Balzac sonrasında gelen Goncourt kardeşler, Gustave Flaubert, Emile Zola gibi dönemi etkisi altına alan romancıların büyük yazarlar olmakla birlikte “kişilik yaratma, kahraman yaratma görevini terk edip, onun yerine sıradan koşullardaki sıradan insanı nakletmek gibi tali bir görevi” (Fox, 2019, 76) yerine getirdiği dile getirilmiştir. Bu kırılmayı, hiç değilse Batı edebiyatı açısından, küçük adamın ortaya çıkışında önemli bir dönüm noktası olarak görmek mümkündür. Her ne kadar küçük adam tipinin ilk örneklerini Shakespeare’in kahramanlarına kadar götüren araştırmacılar olsa da (Karaca, 2011, 32) edebi ve sosyal değişimler göz önünde tutulduğunda Fransız edebiyatındaki bu kırılmanın dünya romanını etkilemesi muhakkaktır.

Hemen hemen aynı zaman diliminde Rus edebiyatının küçük adamı bir kahraman haline getirmesi oldukça dikkat çekicidir. Rus edebiyatında Batı edebiyatından farklı olarak bu tipin zaman içinde daha da beslenip zenginleştiğini söylemek mümkündür. Puşkin’in *Menzil Bekçisi* hikâyesiyle başlayan süreç Gogol’un *Petersburg Hikâyeleri* ile bir kimlik kazanır (Kandemir, 2016, 203). Dostoyevski’nin *İnsancıklar* romanındaki Devuşkin, bu tipin bir romandaki ilk yansıması sayılabilir. Çehov’un *Memurun Ölümü* ve Gorki’nin pek çok kahramanı küçük adam tipinin bir devamı olarak sayılabilir. Rus edebiyatının “küçük mutluluklarla avunabilen, içlerine kapalı, çevrelerin ilgisinden uzak, fakir, aşağılanmış ve bir hiç uğruna ölen bireyler olarak resmet”tiği (Karaca, 2011, 33) küçük adam tipi Fallada’nın eserinin temel esin kaynağı gibidir.

Türk okuru küçük adam karakteri ile 1940’lı yıllara doğru karşılaşır ve konuya büyük ilgi gösterir. Bu ilgede dönemin siyasi ve ekonomik havası etkilidir. Georges Duhamel’in *Salavin’in Yaşamı ve Serüvenleri*, Henri de Montherlant’ın *Bekârlar* ve Fallada’nın konu edindiğimiz *Küçük Adam Ne Oldu Sana?* romanı en çok okunan çeviriler arasındadır. Duhamel’in küçük adamı “fakir, sönük, inançsız, iyi eğitim almamış, büyük hırsları olmayan bir adam”dır (Yılmaz, 2017, 3). Basit bir hayatı yaşar ve sokaklarda dolaşmaktan keyif alır. Montherlant’ın *Bekarlar*’ındaki küçük adam ise terlikleri, battaniyesi gibi günlük küçük eşyaları arasında sıradan bir hayat süren karakterdir. Bu romanın kahramanı Monsieur de Cointre için Sabahattin Kudret Aksal hususi bir şiir bile yazar.

Küçük adam konusunu işleyen çeviri romanlar arasında o yıllarda en etkili olanının Fallada’nın romanı olduğu söylenebilir. Salah Birsal’in ifadesiyle küçük adam ismi bile bu romandan hareketle ortaya çıkmıştır: “Doğrusunu arasanız, bu küçük adam terimi Hans Fallada’nın 1938 yıllarında Türkçeye çevrilen *Küçük Adam Ne Oldu Sana?* adlı romanından sonra ortalarda dolaşmaya başlamıştır” (Birsal, 2009, 118). Birsal romanın 1938’de çevrildiğini söylese de romanın kütüphane kayıtlarına geçen en eski çevirisi 1942 yılına aittir (Fallada, 1942). 1938’de roman bir gazete veya dergi tefrikası olarak yayınlanmış olabilir ancak bununla ilgili bir veri bulunmamaktadır. Birsal bu tespitin devamında 1940 senesinde iki sayı veren *Sokak* dergisiyle birlikte edebiyatçıların küçük adam ilgisinin yaygınlaştığını söyler. Bu dergide küçük adam konusu işlenirken derginin “Garip” tarzına yakın olan edebi duruşu göze çarpmaktadır (Doğan, 2017, 48). Fallada’nın bu romanının dönem üzerindeki etkisini anlatan yazarlardan biri de Çetin Altan’dır. Çetin Altan

özellikle gazete yazılarında Fallada'nın eserinin dönem edebiyatı üzerine etkisine değinir (Altan, 2010).

Türk edebiyatında 1940'lı yıllara doğru köklü bir değişim yaşanmaya başlandığı söylenebilir. Anlatılarda toplumdan bireye, şiirde idealden sıradan olana doğru bir kayma göze çarpar. Daha "hacimli" bir anlatı olan romanın yanında "kısa ve küçük" anlatıyı temsil eden hikâye gelişir. Bu değişimin önemli sanatçılarından biri olan Sait Faik'in *İpekli Mendil* (1937?) hikâyesi küçük adam konusunu Türkiye'de ele alan ilk eser olarak gösterilebilir. Bu konu daha sonra Sabahattin Kudret Aksal'ın neredeyse bütün eserlerinde, Sabahattin Ali'nin *İçimizdeki Şeytan* romanında göze çarpar. Orhan Kemal hatıralarını ele aldığı kitaplarını *Küçük Adam'ın Romanı* olarak tek bir başlıkta toplar. Küçük adam hikâyesinin yanı sıra 1940'ların Türk şiirinde hâkim şiir öznesi konumundadır. "Özellikle Garip şairleriyle onların etkisinde kalan diğer şairlerde küçük adamın yaşamı ve serüvenleri şiirin başat temasını oluşturur." (Yılmaz, 2017, 4). *Garip* kitabının önsözü de bir anlamda küçük adamın bir manifestosu kabul edilebilir.

Genel bir bakışla 40'lı yıllarda küçük adam konusunun "bir dönem karakteri" gibi ele alındığını söylemek mümkündür. Ama küçük adamın kimliği bir sorun niteliği taşır. Tahir Alangu, Sait Faik'in konu edindiği küçük adamın "bencil, iki yüzlü, fakirliği ve açlığı yüzünden bayağılaşmış ama bir başka yönü ile de töreden kurtulmuş, moralden kopmuş, pervasız, neşeli, edepsizce şakrak yaşaması ile göz alıcı ve canlı" (Alangu, 1965, 124) görüldüğünü söyler. Ahmet Oktay, Sait Faik'in küçük adamına "kent-gezginliği"ni de ilave ederek başlangıçta günöbirlik yaşamaktan hoşlanan küçük adamın ancak 1950'lere doğru yalnız, umutsuz ve karamsar bir insana dönüştüğünü anlatır (Oktay, 1993, 159-160). Sait Faik'in hikâye kahramanlarının küçük adamlıktan lüzumsuz adamlığa dönüştüğünü söyleyen Yalçın Armağan, "Özellikle 1930'ların sonuna gelindiğinde, ister sosyalist olsun isterse sosyalizme mesafeli dursun neredeyse herkes 'küçük adam'la ilişkilendirir." (Armağan, 2024, 12-21) tespitinde bulunur. Sabahattin Kudret Aksal, küçük adama "Yalnızlık, huzursuzluk ve yabancılaşma" (Coşkun, 2011, 263) gibi vasıfları da ekler.

Dönem edebiyatında küçük adam konusunun baskınlığı ortada iken bu küçük adamdan ne anlaşılacağı noktası belirsizdir. Bu belirsizlik Salah Birsel'in değerlendirmesinde daha net görülebilir:

"Hans Fallada, insanların dünyaya bir "balık görüş açısından" bakmamalarını ister. Yeryüzünün harikalarla dolu olduğuna, Tanrının bunları biz görelim, hayran olalım diye yarattığına inanır. Fallada'ya göre, Küçük Adam alabildiğine özgür olan adamdır. Bu adam -Fallada, onu bir memur olarak düşünmüştür- öğleden sonra işten eve gelince hemen acele bir kahve içer, sonra da karısı ve çocuğuyla birlikte gezmeye çıkar. Kimi zaman bu memurun elinde çiçek sulamak için bir bahçe süzgeci de bulunur. Karısı da gidecekleri gezi yerinde toprağa dikmek için bir gazete kâğıdına sardığı çiçekleri yüklenmiştir." (Birsel, 2009, 118).

Elinde süzgeciyle bahçeyi sulayan Birsel'in küçük adamıyla Fallada'nın küçük adamı arasında bir yakınlık yoktur. Birsel her ne kadar "Küçük Adam'ın mutluluğu elinde ille de bir bahçe süzgeci taşıması değildir elbet." dese de cümlesini "Ama mutlu olabilmek için insanın hoşuna giden, aklından geçen

herhangi bir şeyi yapabilmesi gerekir.” diyerek bitirir. Bu tarife göre Birsell'in, küçük adamı aklına geleni, hoşuna gideni yapabilen biri olarak gördüğü açıktır.

Oysa Fallada'nın romanındaki küçük adam pervasız, neşeli, avare, aklınca gezen bir tip değildir. Onun küçük adamı hayatını kazanabilmek için olağanüstü bir gayretle didinir çalışır. Türk edebiyatında “didinip çalışan” küçük adam ile Orhan Kemal'in eserlerinde karşılaşırız. Orhan Kemal'in kendi hayatını ele aldığı *Küçük Adamın Romanı* adını verdiği hatıralarındaki genç tipi; avare ve günübürlük yaşayan bir karakterdir. Çalışıp didinen küçük adam tipi, Orhan Kemal'in daha çok hikâye ve romanlarında Fallada'ya karşılık bulur. Ama yazar bu eserleri ele alırken emekçinin ezilmesini sınıfsal bir pencereden aktardığı için Fallada'dan ayrılır. Çünkü Fallada'nın romanı sınıfsal bir bakışla işlenmemiştir. Bu bakımdan Mehmet Narlı'nın Orhan Kemal'in küçük adamını daha çok Gorki tesirinde göstermesi yerindedir (Narlı, 2014, 65-76). Fallada'nın kahramanı Pinneberg siyasetten ve siyasi kavgadan uzak durmayı tercih eden bir kahramandır. Pinneberg'in tek tutanağı karısıdır. Onunla birlikte hareket eder ve güvenebileceği bir kitle, bir sınıf yoktur.

Fallada'nın küçük adamına geçmeden evvel Mehmet H. Doğan'ın bu konudaki tespitlerine bakmakta fayda var. Çünkü Fallada'nın küçük adamına en yakın tarifi Doğan'ın cümlelerinde buluruz. Doğan, Orhan Veli ve kuşağını değerlendirirken şunları söylüyor: “Küçük adam yaşam koşullarının ezdiği, eski düzenini yitirmiş, eski ilişkilerden kopmuş, bir başka yana bağlanamayan, yoksullukların, hızlı bir dönüşümün şaşkına çevirdiği, sahipsiz dayanaksız insanların simgesidir.” (Doğan, 1986, 151). Doğan, bu düşüncelerine ilave olarak küçük adam tipinin ikinci dünya savaşı yıllarında çaresizliğin ve sıkışmışlığın ortasında doğduğunu söyler. Küçük adamın insan olma özelliklerine dikkat çekerek onu sınıfsız ve toplumsal düzende yerini bulamamış bir karakter olarak değerlendirir. Bu yorum Pinneberg için de aynen geçerlidir.

Küçük adam konusunda Zennube Şahin Yılmaz, Fallada'nın *Ayyaş ve Küçük Adam Ne Oldu Sana?* romanlarından hareketle toplumsal ve bireysel gerçeklikleri öne çıkaran bir kitap yayınlamıştır (Yılmaz, 2021). Bu kitapta romanın yazıldığı yılların Almanya'sı ve roman karakterlerinin belli çerçeveler içindeki görünimleri ele alınmış ama küçük adam kimliği hakkında detaylı bir inceleme yapılmamıştır.

Bir roman karakteri incelenirken çok sayıda ölçüt ortaya konabilir. Fallada'nın küçük adamını incelerken onun sadece Türk edebiyatında tartışılan yönlerini öne çıkarmak hem konuyu sınırlandırmaya hem de konu üzerine yapılabilecek çalışmalara yol gösterici olacaktır.

2. *Küçük Adam Ne Oldu Sana? Kurgu ve Karakter*

Fallada bu romanındaki zaman ve mekân kurgusunu küçük adamı en net ortaya koyacak şekilde tanzim etmiştir. Uyguladığı anlatı yöntemlerinin ise bireyin iç dünyasındaki kargaşanın gerçekçi bir şekilde sunulmasına yardımcı olduğu söylenebilir. Yaptığımız sınırlamadan hareketle Fallada'nın küçük adamını kurgu ve karakter özellikleri bakımından iki bölümde ele almak yerinde olacaktır. Kurgu incelemesinde küçük adamın dönem içinde nasıl bir konuma yerleştirildiğine, karakter incelemesinde ise küçük adamın nasıl bir ruh haliyle yansıtıldığına dikkat edilecektir.

2.1. Fallada'nın Küçük Adam Kurgusu

Küçük Adam Ne Oldu Sana? romanında 1929 yılında Amerika'da ortaya çıkan daha sonra etkisi bütün dünyaya yayılan Büyük Buhran'ın Almanya'daki etkileri konu edilir. Bu kriz bütün dünyanın başına bela olmuşken Almanya'da etkisi daha derinden hissedilmiştir. Versailles Barış Anlaşması'nın ağır koşulları özellikle de Yukarı Silezya sanayi bölgesinin büyük bir bölümünün devredilmesi ve savaştan dolayı belirlenen tazminat bedeli bu sorunlardan başlıcalarıdır.

Bütün bu sorunlara ilave olarak ekonomik kriz sonucu ortaya çıkan enflasyon en çok da işçi, hizmetli ve memur tabakasını etkiler. Bu etki dönemin Alman edebiyatında geniş yankı bulur. Büyük şehirde yaşayan bireyin sorunlarını ele alan Yeni Nesnelcilik akımı bu yıllarda ortaya çıkar. Akımı dönem sorunlarını öne çıkarması sebebiyle çağ romancılığı çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Bilindiği gibi çağ romanları, sosyal meseleleri sınıfsal bir şekilde ele alması yönüyle toplumsal romanlardan ayrışır. Çünkü çağ romanlarında toplum tabakalar şeklinde değil, dönemi bütün yönleriyle gerçeğe uygun biçimde okurla buluşturacak şekilde kurulur (Yılmaz, 2021, 10). Fallada'nın küçük adamı büyük şehrin sorunlarıyla boğuşan yönüyle bu tarz anlatılara yakındır. Fallada, çağ romanlarına uygun şekilde eserinde iş adamları ve siyasilerin dar gelirli işçileri ve memurları ağır koşullar altında çalıştırmalarını öne çıkarır. Küçük adamın kimliğini ve kavgasını; Almanya'daki darbe girişimleri, ayaklanmalar, iç çalkantılar arasında yaşayan Pinneberg özelinde somutlaştırır.

Küçük Adam Ne Oldu Sana? romanı "Küçük Kent" ve "Berlin" diye iki kısımdan oluşur. Bu bölümlere "Düşüncesizler" adı verilen bir giriş ve "Epilog: Yaşam Sürüp Gidiyor" adıyla da bir son ilave edilmiştir.

"Küçük Kent" başlığı konan birinci bölümde olaylar küçük bir kasaba olan Ducherow'da geçer. Pinneberg bir ziraat dükkânında muhasebecilik ve tezgâhtarlık yaparak geçimini sağlamaktadır. Ducherow; herkesin birbirini tanması, dedikodu ortamı ve tekrar edip duran olaylar sebebiyle gelişmeye izin vermeyen bir küçük kent konumundadır. Pinneberg'in yeni bir iş yapabilme, işinde yükselme imkânı yoktur. O da bu durumun farkındalığıyla karısı Emma'ya: "Mesleğimde yüксеleceğimi pek sanmıyorum. Biz ömür boyu para sıkıntısı çekeceğiz." (Fallada, 2018, 71) diyerek küçük kentte küçük adamlıktan kurtulamayacaklarını itiraf eder.

Pinneberg kendilerine göre küçük bir adacık kurabilme ümidiyle Berlin'e gelir. Onun asıl macerası bu ikinci bölümde anlatılan hayata tutunma çabasıyla gerçekleşir. Büyük kentte küçük adamın sorunları daha da belirginleşir. İş bulma sorunu, bulunan işlerin gün geçtikçe ağırlaşan şartları, kazancının bir oda kirasını bile karşılamaması, gerekli gıda alımının güçlüğü bu bölümde öne çıkar. Pinneberglerin zorlukları çocuklarının doğmasıyla birlikte daha da artar. Bir bakıma küçük adamı var eden de onu ortadan kaldıran da büyük şehrin koşullarıdır.

Epilog adı verilen son bölüm anlatıya 14 aylık bir kesintiyle başlar. Çocuk birkaç kelime konuşacak kadar büyümüştür. Pinnebergler kırsalda devletin çocuk ve kriz yardımlarıyla tutunmaya çalışır. Emma düşük ücretlerle çamaşır yıkar, yırtık söküğü diker. Pinneberg işsizdir ve çalışma ümidini

yitirmiştir. Berlin’e arada aile yardımları almaya gitse de yardımlar çoğu zaman gecikir. Küçük adamın macerası, Dostoyevski karakterlerini andıran maddi ve manevi bir sefaletle sonlanır.

Eserin aktarımına bakacak olursak vak’a anlatımında özetlemelere başvurulmamış, olaylar diyaloglarla daha canlı sunulmuştur. Bu diyaloglardan hareketle anlatı zamanının aktarımında daha çok öykü ve söylemin bir arada olduğu sahne zamanının tercih edildiği söylenebilir. Olay geçişleri “söylemin duraksadığı eksiltilerle” (Chatman, 2008, 65) sağlanmıştır. Her eksiltinin ardından aile öncesine göre daha güç duruma düşer. Sahne zaman ve kesintiler romanın etki gücünü artırdığı gibi kahramanların psikolojik durumunun okura daha net aktarımında başarılı olduğu söylenebilir.

Emma’nın hamile olduğunu Pinneberg’in öğrenmesi ile başlayan roman, çocuğun (yaklaşık) iki yaşına gelmesiyle biter. Haziran 1930 ve Kasım 1932’de geçen olaylar tam da Büyük Buhran’ın Almanya’da en çok hissedildiği yıllara karşılık gelir. Bir yaz mevsimiyle başlayan roman kasım soğuklarında biter. Yaz ve sonbahar döngüsü güzelden zor olana bir değişim şeklinde düşünülürse başlangıç ve sonun Pinneberg ailesinin yaşadıklarıyla doğru orantılı olduğu görülebilir. Güzel ve tatlı günlerle başlayan roman, ümitsiz ve zor günlerle bitirilmiştir.

Küçük adamın hikâyesi kaybedilmiş bir mücadele ile sona erer. Küçük adam mücadele ettikçe daha kötüye düşmüş, ürettikçe daha da değersizleşmiştir. Bu durum yazarın tezli bir romanın peşinde olduğu kanısını uyandırmaktadır. E. M. Forster, “Çoğu romanların sonu cılız biter. Bunun nedeni, olay örgüsünü bir sonuca bağlama gereği”dir (Forster, 2001, 138) der. Forster’in tespiti Fallada’nın küçük adamının sürekli olarak düşüşüyle ilgilenen senaryosu için de geçerli sayılabilir.

Bilindiği gibi her roman döneminin müşahidi konumundadır. *Küçük Adam Ne Oldu Sana?* romanı yayınlandığı 1932’de, II. Dünya Savaşı öncesi insanlardaki ruh halinin görülmesi ve tespiti açısından önemlidir. Türk edebiyatında da 40’lı ve 50’li yıllardaki küçük adam portresinin değiştiğini yukarıda söylemiştik. Bu durum yazarların ruh halinin savaş öncesi ve sonrası değişimine de bir ayna tutabilir. Nasıl ki Fallada’nın küçük adamı 1932’nin ümitsizliğini taşıyorsa savaşın ardından Türk edebiyatında ele alınan küçük adamın da kendi gününün havasına göre değiştiği düşünülebilir.

2.2. Fallada’nın Küçük Adamının Ruh ve Düşünce Dünyası

Pinneberg’in yaşam savaşı barınma ve iş sorunu etrafında döner. Bu bize küçük adamın en temel iki hakkından mahrum olduğunu gösterir. Mahrumiyetin temelinde evlenme ve çocuk sahibi olmak yatar. Pinneberg evlendiği için bazı işlerinden ayrılmak durumunda kalmış, çocuk sahibi olduğu için de elindekiyle yetinemez hale gelmiştir. Sorunları çözememe onda maddi olduğu kadar ruhi bir bunalıma da sebep olur. Onu bunalıma sürükleyen sebeplerin arasında değersizlik ve yabancılaşmanın etkisi büyüktür. Pinneberg umutlarını da pek çok şey gibi zamanla kaybeder. Pinneberg’in karşılaştığı sorunları şu başlıklar halinde incelemek mümkündür.

2.2.1. Evlenme ve Çocuk Sorunu

Geleneksel toplumda evlenme ve çocuk sahibi olma istenen, tavsiye edilen, himaye gören bir davranıştır. Aile kurmanın sorun oluşu büyük oranda sanayi devriminin ardından geleneksel ailenin bozulmasıyla ilişkilidir. Kırsaldan kente göçle birlikte çekirdek aileye dönüşme ve aile bireylerinin hemen hemen hepsinin çalışma mecburiyeti aile kurumunu derinden zedelemiştir. Modern kent ve toplum konusunda araştırmalar yapan David Harvey, Paris'te sanayileşmenin ardınca 1850'li yıllarda doğum oranlarının çok düştüğünü, kürtajın en yüksek seviyelere geldiğini ve bunun sebebinin de işçilerin zaten zor olan hayat şartlarını çocukla birlikte kaldıramadığını söyler (Harvey, 2012, 251). Almanya'nın sanayileşmesi ise daha çok 1870'lerin başında Fransa Prusya Savaşında Fransa'nın galibiyetinin ardından oluşmuştur. Bu galibiyetle mühim bir ekonomik hamle yapılmış "Endüstrileşme ve şehirleşme süreci, burjuvanın zenginleşmesine sermayenin sayılı ellerde toplanmasına sebep olmuştur. Bu durum sosyal tabakalaşmanın kesinleşmesine, sınıflar arası ekonomik farkın büyümesine yol açmıştır." (Aytaç, 1974, 344-345). Fallada'nın temel sorun olarak ortaya koyduğu evlenmenin, Büyük Buhran öncesi sanayileşmiş toplumlarda çalışanların bir engeli olduğu söylenebilir. Ama hem Büyük Buhran hem de Almanya'nın içinde bulunduğu durumla beraber bu zorluğun daha da katlandığı görülüyor. Romanda da bu ortamda küçük adam için aile kurmak tam bir felaket olarak gösterilir. Evlenmek ve çocuk sahibi olmak özenilecek hayatlar elde edildiğinde güzel karşılanır. Gündelik sorunlarını aşamamış küçük adama yakıştırılmaz.

İş ortamlarında çalışanların bekâr olmasına dikkat edilir. Mandel şirketinde işyerinin farklı kompartımanında çalışan ve birbirine âşık olan iki genç işten çıkarılır. Orada geçen konuşma, evlenme ve çocuk sahibi olma meselesinin işverenler tarafından nasıl karşılandığını gösterir:

"Böyle bir gelişme Mandel şirketi için çok zararlıdır. Aranızdaki ilişki sizin randımanınızı düşürebilir, satışlarınızı etkileyebilir. Siz bu ilişkiden hamile kalabilirsiniz. Bay Matzdorf'tan nafaka talep edebilirsiniz. Bu durumda elemanımız çok zor durumlara düşebilir. Eline geçen maaş kendisine yetmeyebilir, sorunları artar, işyerindeki randımanı düşer." (Fallada, 2018, 471-472).

Pinneberg'in evlenmesine, özellikle de bir çocuğunun olmasına etrafında olumlu gözle bakan yoktur. Onunla bu konuda konuşan herkes evlenmenin bir çalışan için iyi bir şey olmadığını söyler. Pinneberg'i patronu Bergmann evlenme konusunda uyarırken annesi Mia da gelinine hoşnutsuzluğunu şöyle ifade eder: "Sakın çocuk filan doğurmaya kalkışma. Akıllı biri olduğunu görüyorum. Ben gençliğimde budalalık yapmıştım!" (Fallada, 2018, 174). Evliliğin sıkıntılı bir durum olabileceği daha romanın başında Mörchel ailesinin tasviriyle okura hissettirilir. Genç sevgililer, Emma'nın anne ve babasına düşüncelerini açmak için gittiklerinde sıkıntılı bir aile manzarasıyla karşılaşır. Ailede sevgi ve sıcaklık tükenmiştir. Hayatın bütün anlamı kıyı köşeye sıkıştırılan üç beş mark para ve her ne olursa olsun bir işe tutunabilme becerisi gibi görünür. Sevgi, aşk, saadet; dar bir kazancın içinde erimiş, geriye yalnızca kuru bir sefalet bırakmıştır.

Pinneberg'lerin evine gidip gelen yaşlı Jachmann, küçük adamın evlenmesinin bir sorumsuzluk olduğunu söyler. İnsanın evlendikten sonra sıradan isteklerini bile yerine getiremediğini, kendine sürekli sınırlar koyması gerektiğini dile getirir. Evliliğin en doğal istekleri bile sevimsizleştirdiğini şöyle anlatır: “Evli olduğunuz için böyle konuşuyorsunuz. Eğer bekâr olsaydınız severdiniz! Evlilik insanı bu duruma getirir.” (Fallada, 2018, 409). Çocuğu doğduğu akşam Pinneberg birahaneye girip sevinçle bir bira ister. Garsonun yanındakilere fısıldadığı sözler kamuoyu düşüncesinin yansıması gibidir: “Adamcağız seviniyor. Salak, yakında anlar başına geleni...” (Fallada, 2018, 350).

Bu ortama ve anlayışa bakınca küçük adam evlenemez ve evlenmemelidir de. Küçük adamın avarelik ile özdeşleştirilmesinin sebeplerinden biri de evliliğin bu zorlukları olmalıdır. Ama Pinneberg bir avare değildir. Olmayı da düşünmez.

2.2.2. Küçük Adam'ın Güven Sorunu ve Örgütlenme Anlayışı

Wilhelm Reich, *Dinle, Küçük Adam* kitabında “Kendini küçük adama maruz bırakmak, ona teslim etmek, ahmaklıktır. Küçük adam, kendi hakkında doğruyu işitmek istemez. İstese de istemese de sahip olduğu, kendine düşen büyük sorumluluğu kabullenmez. O küçük adam olarak kalmak ya da küçük büyük adam olmak ister.” (Reich, 2021, 19) der. Pinneberg kendini bir mücadelenin içinde bulmuştur ve o mücadele ile ayakta kalmaya gayret eder. Karşısında hiçbir zaman iyi bir hayatı düşleme imkânı belirmez. Bu sebeple kendini aşan özlemlere düşmez. Daha iyi bir hayatın kavgasından çok günü kurtarmanın telaşıyla etrafta dolaşır. Günü kurtarmak, yarına sıhhatli çıkmak en büyük gayesidir. İdealleri yoktur. Etrafında bir ideali dillendiren yahut bir ideal için yaşayan kimse de yoktur. İş arkadaşları en temel meselelerde dahi bir birliktelik sağlayamaz. Herkes kendi menfaatini koruma derdindedir. Onların bölünmüşlüğü patronların işine yarar ve işverenler emri altındakileri istedikleri gibi kullanır. Berlin'deki Mandel mağazasında da durum farklı değildir. Pinneberg sadece Heilbutt adında bir çalışanın yardımını görür. Heilbutt, Pinneberg'e bir amaç doğrultusunda değil sadece insani endişeleriyle yardımda bulunur. Bu durum; Fallada'nın siyasi, sınıfsal bir anlatı peşinde olmadığını gösterir. Eğer Fallada sınıfsal bir anlatı derdinde olsaydı işçi dayanışmalarını, örgütlenmelerini Pinneberg'in önüne bir çıkış yolu olarak sunabilirdi.

Fallada, siyasi oluşumları görmezden gelmez, yer yer onlardan bahseder. Pinneberg'in kayınpederi Mörchel, “İşçilikten memurluğa ben partim sayesinde gelmişimdir.” (Fallada, 2018, 29) diyerek hem partisini över hem de Pinneberg'e yol göstermek ister. Ducherow'daki işyerinde bir işçi hırsızlıkla suçlanınca patronunu sendikaya şikâyet etmekle tehdit eder. “Ah ne güzel diye düşündü Pinneberg ve içten içe sevindi. Sendika... Bunu yapabilseydi hiç fena olmazdı. Fakat bize göre değil, dedi sonra kendi kendine.” (Fallada, 2018, 115). Pinneberg sendikasız olmanın kendini korumasız bıraktığını bilmesine rağmen sendikaya ilgi duymaz. Mandel mağazasındaki patronları nasyonal sosyalizme yakındır. Pinneberg mesafesini tıpkı sendikalarda olduğu gibi siyasi partilere karşı da korur. Çok daraldığı bir yerde öfkelenip komünistlere oy vereceğini söyler. Yine sıkıntılı bir başka vaktinde

karısına: “Keşke fabrika işçisi olsaydık! Onlar birbirine ‘yoldaş’ diyorlar ve birlik olarak ayakta kalabiliyorlar...” (Fallada, 2018, 462) der ama bu yönde hareket etmez.

Pinneberg sosyal ve siyasi örgütlenmelerden az da olsa bahseder. Çok öfkelenince bir birliğin içine katılabileceğini söylemesine rağmen böyle bir çabası olmaz. Onu harekete geçirmeyen temel etken güvensizliktir. Sadece sendikalar yahut siyaset değil her şey güven ortamını yitirmiştir. Kentte kavgalar, ayaklanmalar çoğalmaya başlamıştır. Ama “gazeteler, hep yaptıkları gibi, ‘Almanya’da her şey sütlüman,” diye yazar. Yalan her yerdedir. “Jachmann yalan söylüyor, genç Semmler yalan söylüyor, Bay Lehmann yalan söylüyor, genç Pinneberg de.” (Fallada, 2018, 183). İşsiz, iş bulmak için, bulmuşsa o işte tutunmak için yalan söyler. Bu sebeple Jachmann: “Siz küçük insanlar, kendinizi iyi hissetmediğiniz sürece diğer küçük insanlarla dayanışma içindesiniz. Durumunuz değiştiğinde” (Fallada, 2018, 442) siz de değişirsiniz sözleriyle orta tabakanın yalancılığını ifade eder. En yalansız olması gereken devlet bile yalanın içinde erimiştir. Örneğin Emma bütün ahlaki değerlerden uzak bir gösteriye şahit olunca polisin buna nasıl izin verdiğini sorar. “Polis böyle gösterileri niye yasaklasın ki..” diye cevap verir Jachmann: “Polis devlet için tehlikeli olacak şeyleri yasaklar. Buradaki gösterinin devlete de yararı var.” (Fallada, 2018, 441).

Her an işsiz ve evsiz kalma korkusu yaşayan Pinnebergler; bir parça birikim yapmaya çalışmalarına, tutumlu harcamalarına rağmen ay sonunu zor getirirler. Daha az harcamak için gelir gider defteri tutarlar. İçilecek kahvenin oranını yüzde yirmi beşe düşürürler. Gazdan kesintiye giderler. Tramvaya binmek yerine yürürler. Sofraya günlerce sadece biraz ekmek ve tereyağı koyarlar. En temel ev eşyalarını bile almazlar ama hiçbir önlem onların durumunu düzeltmez. Bütün bu kesintilere rağmen özlemle baktıkları bütün vitrinler onlara “Küçük adam, haydi evine git!” (Fallada, 2018, 228) der gibi seslenir. Oysa caddeler lüks içindedir. Arabalar, vitrinler pırıl pırıldır. Bütün o şaşaaadan hiçbir şey alamadan eve eli boş dönerler. Emma bile hayatın bu dengesizliğine içinden isyan eder: “Gelecek seçimlerde mutlaka Almanya Komünist Partisi’ni seç”eceğini söyleyerek tepki koyar. “Diğerlerine oy vermek saçmalık olurdu. Onlar bizim gibileri düşünmüyor ki!..” (Fallada, 2018, 267). Ama bütün tepkisi bu söylenmelerle sınırlı kalır. Eserin sonuna kadar Pinnebergler siyasetsiz ve sendikasızdırlar.

2.2.3. Özeli Oluşturamama – Mahremiyetin İhlali

“Evimiz bizim dünya köşemizdir.” (Bachelard, 1996, 32) der Gaston Bachelard çünkü ev, hem mekân olarak hem de aile olarak insanın ilk evreni ve kargaşadan kurtulduğu kozmostur. Ev sadece fiziki ihtiyaçların karşılandığı bir ortam değildir. İnsanın iç dünyasının düzeni ve gereksinimlerinin de çoğu ev tarafından ve evde karşılanır. Bu sebeple Mircea Eliade de evi “evrenin bir imgesi (imago mundi)” (Eliade, 2019, 38) olarak tarif eder. Ev, insanın köklerindeki en derin ihtiyaçlardan biridir. Pinneberg kendisini ne geçmişte ne de şimdiki zamanda böylesi bir düzenin içinde bulamaz. Zihnindeki ve yaşamındaki parçalanmışlığın temelinde evsizlik yatar. Karısını sever ve ona güvenir ama sığınabilecekleri “bir dünya köşeleri” yoktur.

Pinneberg karısıyla beraber daha iyi bir ortamda yaşama umuduyla Berlin’e gelir. Çok geçmeden büyük şehrin acı yüzüyle karşılaşır. Annesi

kaldıkları oda için 100 mark kira istediği gibi Emma'yı da evin hizmetçisi gibi kullanır. Annesinin kim olduğu bilinmeyen tekinsiz misafirleri gece geç vakte kadar kalır ve bazen orada yatarlar. Pinneberg'lerin küçük odası mahremiyetten uzaktır. Yabancı misafirler bazen hiç izinsiz onların odasına girer. Bu durum özel bir mülkiyetten çok Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'sındaki Raskolnikov'un odası gibi dış mekân ile iç mekânın birbirine karıştığı karnavalesk bir mekânı hatırlatır. Fallada tıpkı Mihail Bahtin'in dediği gibi en mahrem mekân olan yatak odasını toplumsal bir eylem mekânına dönüştürür: Şeffaflaşan uzam "kriz olaylarının, bir insanın tüm yaşamını belirleyen düşüşlerin, dirilişlerin yenilenmelerin, tecellilerin, kararların gerçekleş"mesine (Bahtin, 2014, 302) zemin hazırlar.

Saydamlaşma bir yoksulun asla arzu etmeyeceği bir mahremiyet yitimidir. Yoksulluk; görünmez olmayı, görünmek istememeyi içinde barındırırken bu çeperi inşa edemeyişini gösterir. Necmi Erdoğan: "Dışarıdan ve yukarıdan bakan gözler için yoksullar hayalet gibidirler: Saydamdırlar, içleri dışları görünür, ışığı geçirirler, karanlıkta kalan şeyleri yoktur. Sahip oldukları şeyler zaten biliniyordur; her anlamda çıplaktırlar, cismani varlıkları yok gibidir." (Erdoğan, 2023, 22) tespitinde bulunur ki bu durum Pinnebergler için de geçerlidir. Çeperlerini inşa edememişlerdir. Hariçtekiler onların mahrem alanlarını çok rahat kırabilir.

Pinneberg annesinin odasından sonra maddi imkânsızlığı sebebiyle odun deposunun üstündeki odacığ kiralır. Polis oturma izni vermediği için Pinneberg'ler burada kaçak kalır. Oda, normal şartlardaki insanlar için dahi yetersizken hamile bir kadına asla uygun değildir. Pinnebergler on ay boyunca çevrenin ve daha sonra da kendi annelerinin bu durumu polise bildirmesi riskiyle yaşar. Bu oda da yine özeline inşa edilemediği karnavalesk bir mekân olarak değerlendirilebilir. Çünkü bir "ev" değildir. İşyerinin üst kat bölmesidir. İşyeri ile ev tam olarak ayrıışmamıştır. Pinnebergler özel hayatlarını dolayısıyla da mahremiyet alanlarını oluşturmazlar.

2.2.4. Değersizlik, Tek Tipleşme ve Yabancılaşma

Pinneberg yalanlarla dolu bu dünyada kendine bir varlık alanı açamaz ve değersizleşir. Bütün gayretiyle gücüyle çalışır ama bir adım öteye gidemez. Oysa dışarıda çok zengin bir hayat vardır. Birileri onun bir ayda kazandığını bir saatte harçayabilmektedir. Pinnebergler gibi bütün küçük insanların yaşadıkları kimsenin umurunda değildir: "Bir an olsun güvenmiyordu. Benden her şeyi istiyorlar, benim içinse hiçbir şeyi yapmıyorlar. Geberip gitmem umurlarında bile değil. Kuzucuğumun karnını doyurup doyuramamam, sürekli sinir dolu bir yaşam sürdürmem, sağlıklı bir çocuğa sahip olup olmamam kimi ilgilendiriyor ki?" (Fallada, 2018, 203).

Ülkede artan ekonomik buhrandan dolayı işyerleri küçülmeye, haliyle de işçi çıkarmaya başlar. Küçük adamın hayatı bu zorluk içinde kafkaesk bir distopyaya dönüşmüş gibidir. Yöneticilere saygı gösterilecek, çalışanlarla mümkün olduğu kadar temastan kaçınılacak, kendilerine verilen satış kotası mutlaka doldurulacaktır. İşe kusursuz olarak gidilmeli ve hiçbir hastalık, eksiklik buna bahane edilmemelidir. Çocuğunun hastalığı sebebiyle Pinneberg bir gün işe geç kalınca "bu sabah tam yirmi yedi dakika geç kaldınız." (Fallada, 2018, 473) ikazına maruz kalır. Çalışanlar birbiriyle en ufak bir ilişki kuracak olsa "Siz burada başka elemanlarla dost olmak için mi çalıştığınızı

zannediyorsunuz.” (Fallada, 2018, 469) denerek engellenir. İşçinin yegâne sermayesi onun iş randımanıdır ve varoluş gayesi işidir. Onlara “Şirketimiz sayesinde özel bir yaşamınız olduğunu unutmayın.” (Fallada, 2018, 473) denir. Hayat bütün bağlarıyla iş verimliliğine bağlanmış gibidir: “Bayım biz olmasak siz yaşayamazsınız.” (Fallada, 2018, 474). Çünkü ancak çalışabilen birinin özel yaşamı olabilir.

Bireyi değersizleştirip milyonlardan bir parça yapan sebeplerden biri de enflasyondur. Elias Canetti kriz yıllarında Almanya'daki durumu değerlendirirken: “Enflasyon dönemlerinde oluşan, oldukça da sık oluşan bütün kitleler değeri düşürülmüş olan milyonun baskısı altında ezilir. Bir aradaki insanların değeri, tek başına onlarınki kadar düşüktür.” (Canetti, 2006, 190) tespitinde bulunur. Canetti'nin “milyonlar” ile bahsettiği değeri düşen para ve büyük kentlerde artan nüfustur. Yani paranın düşüşünün aksine kent nüfusunun artışı enflasyonun bir sonucu gibi görünmektedir. Enflasyon arttıkça bireyler “bir aşağılanma sürecine” girer ve değersizleşir. Büyük kentte sadece bir sayı olan milyon ile özdeşleşir. Milyon yoksul için nüfusu/sayıyı yani değersizliği, zengin için parayı temsil eder. Fallada, Pineberg'i tam da Canetti'nin yorumundaki gibi milyonlardan biri olarak gösterir: “Ah, o milyonlarca insandan biriydi. Bakanlar onunla konuşuyor, onun dikkatini çekiyor, yoksunluğa katlanmasını istiyor, özveride bulunmasını, kendini hep Alman hissetmesini, parasını bankada tutmasını ve devleti omuzlayan tek partiyi seçmesini istiyordu.” (Fallada, 2018, 202-203).

Milyonlardan biri olan küçük adamın ruh hali tam da bu değersizlik içinde kendini gösterir. Pinneberg'in toplumun en aşağısında yaşayan küçük adamlığı roman boyunca bir leit motive gibi tekrarlanır: “Sen küçük adamın birisin” (Fallada, 2018, 249), “O küçük adamın tekiydi, bir zavallıydı, hiçbir şeydi.” (Fallada, 2018, 316), “Çünkü böyle bir yaşam en dipteydi.” (Fallada, 2018, 268), “Küçük insanın küçük insanı düşünmesi çok olağan değil mi?” (Fallada, 2018, 443), “Siz küçük insanlar, kendinizi iyi hissetmediğiniz sürece diğer küçük insanla dayanışma içindesiniz.” (Forster, 2001, 442), “Sizler gibi, kucaklarında bebekleri, bütün gün odalarında oturan, hiçbir şey görmeyen, hiç kimseyi tanımayan iki insanı böyle kötü filmin etkilemesi normal.” (Fallada, 2018, 434).

Pinnebergler de küçük insan olduklarını kabullenmişlerdir: “Şu günlerde biz küçük insanların durumu hiç de iyi değil. Zaman oluyor ki bütün yaşam yüzünüze bakıp alay eder gibi sırtıyor. İnsan fakirleşiyor ve zavallının biri oluyor.” (Fallada, 2018, 491). “Biz bir hiç olduğumuz için böyle oluyor. Bizim gibi küçük insanlar yalnız bırakılmış... Hepsi de kendince bir şey düşünüp duruyor.” (Fallada, 2018, 462). Çünkü Fallada'nın “küçük adam[ı] bir hiçti! İnsan kimi gün, ‘Keşke o an, bir an önce gelse!’ demeden edemeyen biridir ve bu kurtuluş anını bekleyendir (Fallada, 2018, 474).

Küçük adamın değersizliği yabancılaşma ile de ilintilidir. Pinneberg ailesi bütün gayretine rağmen kentte güven ortamı bulamaz. Sosyal grupların hepsi küçük çıkarların peşindeki kalabalıklardır. Sadece sosyal örgütlenmeler değil aileler bile bir güven ortamı tesis edemez. Emma'nın ailesi romanın başında görünür ama bir daha ortaya çıkmaz. İyi veya kötü hiçbir şekilde onlardan haber gelmez. Pinneberg annesiyle aynı evi paylaştığı zaman

diliminde bile annesinden hiçbir destek alamaz. Hatta aksine annesi onları kazanç nesnesi olarak görür ve en ufak bir anne sıcaklığı göstermez.

Pinnebergler böylesi bir yoksunluğu yaşarken niyetinin ne olduğu tam olarak anlaşılamayan zengin Jachmann belirsiz aralıklarla Pinneberglere uğrayarak onların hiç yiyemeyecekleri yemeklerle çıkar gelir, küçük borçlarını öder. Bazen de bu aileyi çok pahalı kulüplere götürerek ailenin asla karşılayamayacağı masrafı karşılar. Jachmann bir yandan aileye yardımcı oluyor görünürken öte yandan Pinneberglere dışarıdaki zengin dünyayı gösterir. Fallada bu buluşmalarda iki hayat arasındaki farklılıkları detayıyla ortaya koyar. Metnin bu kısımları bir “sınıf” farkını gösteriyor olmasına rağmen yazar Jachmann’ın karakterini ve niyetini belirsizleştirerek tam bir hüküm verilmesini engeller. Jachmann daha çok yokluk yıllarında küçük insanların yanı başındaki lüks hayatı gösteren bir figür gibidir. Bu lüks, gündelik çabaları içindeki küçük adamı yaşadığı hayata ve insana yabancılaştırır.

Pinneberg giyim kuşam olarak da sefil bir görünümdeyken tezgâhtarlığını yaptığı mağazadan bile kıyafet alamaz. Onun emeği sattığı ürünlere sahip olmaya yetmez. Çalışanın bu durumu ve yoksullaşması “Marx’ta yabancılaşma teorisinin ayrılmaz parçasıdır.” (Lefebvre, 2020, 69). Yani Pinneberg emeğine yabancılaşmıştır. “Kendi ihtiyaçlarını yaratan ihtiyaç varlığı ve yabancılaşmanın aşağıladığı, un ufak ettiği, bunalttığı şey özellikle emektir.” (Lefebvre, 2020, 69). Marx’ın yorumuyla bakacak olursak üretim arttıkça emeğin ve insanın kıymeti düşer. Mandel mağazasındaki durum da budur. Biriken malları satmak için çalışma saatlerinin çoğaltılması, çalışanlara aylık satış kotalarının getirilmesi ve ciddi şekilde artan işbölümü üretimin artmasıyla ilişkilendirilebilir. Bu durum çalışanların kendisini “dip” olarak gördükleri seviyeye kadar indirir.

Bütün bu cümleler benzer distopya romanları olan Zamyatin’in *Biz*’ini ve Orwell’in 1984’ünü hatırlatır. Fallada *Biz*’den ne kadar etkilendi yahut 1984’ü ne kadar etkiledi ayrı bir araştırma konusudur ama aralarındaki ilişki görmezden gelinemez. *Biz* ve 1984 distopya romanı olmasına karşın Fallada’nın yaşadığı zamanı ve dünyayı anlatması dikkate değer bir başka husustur.

2.2.5. Umutlar, Adacıklar

Küçük adam daima sıkıntı mı çeker? Onun mutlu zamanları yok mudur? Neyi özler? Emma küçük adamın arzularını şöyle özetliyor: “bir işçinin özlemine çektiği yaşam iyi yemek yiyip bir bardak bira içebilmek, iyi giyinip pazarları ailesi ile gezintiler yapabilmektir. Siz ise kitap okumayı, tiyatroya gitmeyi ve müzeleri ziyaret etmeyi arzularsınız.” (Fallada, 2018, 463). Pinneberg’in bütün hayali küçük sıcak bir ev, hatta bir odadır ve umutlarını adacık olarak tarif ettiği bir yuvanın içinde kurar. Adacık kelimesi romanda birkaç kere tekrar edilir. Berlin’de “yaşanabilecek *adacıklar*, tek odalı daireler olmalı” diye hayal eder. Mandel’deki güzel görevi ve *adacıkta* kendilerine kuracakları huzurlu bir yaşam...” (Fallada, 2018, 199) daha Berlin’e gelmeden onun hayalidir. Ama en zor günlerini burada geçirir. Fallada bundan sonra “adacık” kelimesiyle de yetinmeyip Robenson Crusoe’yu isim olarak da anar: “Son olanak, dünyadan kendini tamamen çekmek, yok olmaktır. En iyisi derin bir çukur kazmak, oradan uzanan bir koridor açmak ve koridor sonunda da

dağ faresinin yuvasını andıran bir kovuk oluşturmaktı. Buraya bir güzel yerleşince de bütün insanlardan uzak, rahatça yaşanırdı.” (Fallada, 2018, 202). Pinneberg’in ümit adacığı bir yok oluş mekânına dönüşür.

Akşit Göktürk “‘Ada’nın ‘dünya’dan daha iyi bir yer, daha mutlu bir yaşama ortamı olarak düşünülmesi ile ütopya ortaya çıkar.” (Göktürk, 2004, 17) diyerek başka ilkelerle işleyen, daha iyi, daha güzel bir toplum ülküsünü ve arzusunu dile getirir. Ada bir ütopya kaçış imkânını sunduğu kadar bir esaret yeri de olabilir. Yani ada hem kaçış hem mahpus mekânı olabilir. Pinneberg, Berlin’e kaçmış ama kendi hayatına dair her şeyden mahrum kalmıştır. Fallada’nın Pinneberg’i, Robenson Crusoe ile özdeşleştirmesi romanın kapitalist ekonomik sistem ile ilişkisi bakımından önemlidir. Çünkü “Robinson Crusoe’nun da ekonomik bireyciliğin ete kemiğe bürünmüş hali olduğu neredeyse tartışmaya yer bırakmayacak kadar açıktır.” (Watt, 2018, 71). Pinneberg’i ezip çürüten onu küçük adamlığa mahpus eden ekonomik sistemdir. Ama Pinneberg, Crusoe gibi sermaye biriktiremez. Onun kazancı günü kurtarmaya bile yetmez. Yani Pinneberg’in ne bir adası ne de sermayesi vardır.

Berlin’e gelışte bir adacık ile başlayan umutlar hiç değılse bir radyo almaya daha sonra da kişiliklerini koruyabilmeye dönüşür. Her şeyi bir kenara bırakıp bir iş buldukları için mutlu olmaları gerektiğine inanırlar. Gelecekte bir şeylerin iyi gideceğini düşünmeye çalışır. Emma “Dayanalım, durumumuzdan şikâyet etmeyelim.” (Fallada, 2018, 299) diyerek kocasının çektiğı sıkıntılara hep destek verir. Bütün aksiliklere rağmen şahsiyetlerinden ödün vermeyip iyi kalmaya gayret ederler. “Tek lüksümüz kişiliğimiz.” (Fallada, 2018, 542) der Emma, ellerinde en son o kalmıştır.

Küçük adam elinden geldiğince mücadele etmiş ama ümitlerini bile koruyamamıştır. Roman Dostoyevski sahnelerini andıran bir ezilmişlikle sona erer. Polis tarafından hırpalanıp bir kenara fırlatılan Pinneberg, “Artık insanların yüzüne bakamayacağım.” (Fallada, 2018, 549) der. Bu cümle küçük adamın son cümlesidir.

Sonuç

Türk edebiyatında küçük adam konusu 1940’lı yıllara doğru yer bulmaya başlar. İktisadi buhranların, savaş ve sonuçlarının belirsizliğiyle geçen bu yıllarda Batı dillerinden çevrilen küçük adam temalı romanlar bu konunun işlenmesinde etkili olmuştur. Bu romanların en etkili olanı Fallada’nın *Küçük Adam Ne Oldu Sana?* romanıdır. Küçük adam kavramı da bizzat bu romandan ilhamla ortaya çıkmıştır.

Türk edebiyatında ele alınan küçük adam tipi, yıllara ve onu ele alan sanatçılara göre değışir. Başlangıçta avare, günübürlük yaşayan bu tipin zaman içinde daha sınıfsal ve siyasi tavır aldığı görülür. Fallada’nın roman kahramanı Pinneberg bu iki farklı bakışı beslemişse de bu tanımların dışındadır. Avare değıldir. Geçinmek dışında günübürlük derdi yoktur.

Küçük adam olarak Pinneberg’in karşılaştığı en büyük sorun evlenme ve çocuk sahibi olma meselesidir. Bu konuda hiç kimseden destek alamaz. Pinneberg severek evlendiğı halde etrafı küçük adamın evlenmesini özellikle de çocuk sahibi olmasını bir intihar olarak niteler. Bu bakışın temelinde o yıllardaki Almanya’nın ekonomik durumu görünse de mesele sanayileşmenin

getirdiği sorunlara kadar derinleşir. İş bulma zorluğu, bulunsa bile maaşın azlığı ve sürekli işten çıkarılma tehlikesi içinde yaşayan küçük adama aile sürekli bir “engel” ve ağır bir “yük” olarak görülür. Küçük adama avareliğin yakıştırılması bu zorlukla ilişkili olmalıdır.

Pinneberg iş hayatının zorluklarına, idarecilerin keyfilğine ve adaletsizliğine rağmen bir sendikaya veya siyasi bir organizasyona katılmaz. Bazen işçi haklarını savunan sosyalist söylemlere yakınlık duysa da insana ve devlete karşı güvenini yitirmiştir. O her şeyin ve herkesin kendi çıkarına göre hareket ettiğini düşünür. Güzel bir geleceğe dair ümidi yoktur. Pinneberg sınıfsal bir karakter değildir.

Pinneberg gayret ettikçe daha kötü bir duruma düşer. Ekonominin kötüleşmesi, enflasyonun artmasıyla birlikte işyerlerindeki ahlak da tamamen çökmüştür. Çalışanlar bir robot muamelesi görür. Özel hayatları yoktur. Davranışları kontrol altındadır. İş ortamı kafkaesk bir distopya ortamını andırır. Pinneberg bu ortam içinde her an biraz daha değersizleşir. En sonunda ise ailesi dışında bütün onurunu, çalışma ve geçinme umudunu yitirir. Daha iyiye değil daima daha kötüye giden bir yaşantısı olmuştur.

Pinneberg daima bir evvelkinden daha zor duruma düşmesine rağmen ailesini ve onurunu korur. Şahsiyetinden ödün vermemek için elinden geleni yapar. Kısa bir zamanlığına olsa bile eline imkân geçtiğinde sıkıntı içindeki çalışanları düşünür. Kendini benzer sorunları yaşayan insanlardan ayırtmaz. Pinneberg'in büyük umutları, hak ettiğinden daha iyi bir yaşam hayali yoktur. Bütün zorluklara ve yitirmelere rağmen şahsiyetini korumaya gayret eder. Ona her zaman en büyük desteği karısı verir. Bütün bu bozulmuşluk içinde en büyük umudu barınabileceği bir adacık arayışıdır. Ama hayat şartları ona bu imkânı vermez.

Kaynakça

- Alangu, Tahir. *Cumhuriyetten Sonra Hikaye ve Roman*. 2 Cilt. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1965.
- Altan, Çetin. "Bir Dalda İki Kiraz, Hırgürü de Unutsak Biraz...". *Milliyet Gazetesi* (29 Mayıs 2010).
- Armağan, Yalçın. "1940'ların İçinden Sait Faik: 'Küçük adam'dan 'Lüzumsuz Adam'a". *Birikim* 424 (2024), 12-21.
- Aytaç, Gürsel. *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974.
- Bachelard, Gaston. *Mekanın Poetikası*. çev. Aykut Derman. İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1996.
- Bahtin, Mihail. *Karnavalın Romanı*. çev. Cem Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Birsel, Salah. *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2009.
- Canetti, Elias. *Kitle ve İktidar*. çev. Gülşat Aygen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2006.
- Chatman, Seymour. *Öykü ve Söylem Filmde ve Kurmacada Anlatı Yapısı*. çev. Özgür Yaren. Ankara: De Ki Yayınları, 2008.
- Coşkun, Sezai. "Sabahattin Kudret Aksal'ın Hikayelerinde Temel İzlekler ve Çeşitli Meseleleriyle 'Küçük İnsan'". *Folklor / Edebiyat* 17/66 (2011), 263.
- Doğan, Mehmet Can. "Halka Yönelen Şehirli Bir Sanat Dergisi: Sokak". *Türk Dili Dergisi* 67/786 (2017), 48.
- Doğan, Mehmet H. *Şiirin Yalnızlığı*. İstanbul: Broy Yayınları, 1986.
- Eliade, Mircea. *Okültizm, Büyücülük ve Kültürel Modalar*. çev. Cem Soydemir. Ankara: Doğu Batı Yayıncılık, 2019.
- Erdoğan, Necmi. *Kayıp Halk / Günümüzde Yoksulluk Halleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2023.
- Fallada, Hans. *Küçük Adam Ne Oldu Sana?* çev. Ahmet Arpad. İstanbul: Everest Yayınları, 2018.
- Fallada, Hans. *Küçük Adam Ne Oldu Sana?* çev. Nuri Akgün. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1942.
- Forster, Edward Morgan. *Roman Sanatı*. çev. Ünal Aytür. İstanbul: Adam Yayıncılık, 2001.
- Fox, Ralph. *Roman ve Halk*. çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019.
- Göktürk, Akşit. *Ada*. İstanbul: YKY, 2004.
- Harvey, David. *Paris, Modernitenin Başkenti*. çev. Berna Kılınçer. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2012.

- Kandemir, Hüseyin. "Dostoyevski'nin İlk Romanı İnsancıklar ve Makar Devuşkin Figürü Üzerinden Küçük İnsan Çözümlemesi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/42 (2016), 203.
- Karaca, Birsen. "Oğuz Atay'ın Yarattığı Tutunamayanlar Tipinin Evrensel Genleri". *Folklor / Edebiyat* 17/67 (2011), 32-33.
- Lefebvre, Henri. *Gündelik Hayatın Elştirisi I.* çev. Işık Ergüden. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2020.
- Narlı, Mehmet. "Gorki'nin ve Orhan Kemal'in Küçük Adamları". *İlmi Araştırmalar* 16 (2014), 65-67.
- Oktay, Ahmet. *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923 - 1950*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Reich, Wilhelm. *Dinle, Küçük Adam*. çev. Yüksel Pazarkaya. İzmir: Cem Yayınevi, 2021.
- Watt, Ian. *Romanın Yükselişi*. çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Metis Yayınları, 2018.
- Yılmaz, S. "1940'ların Türk Şiirinde 'Küçük Adam' ve Serüvenleri". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (2017), 3-4.
- Yılmaz, Zennube Şahin. *Hans Fallada'nın "Ayyaş" ve "Küçük Adam Ne Oldu Sana?" Adlı Romanlarında Toplumsal ve Bireysel Gerçeklik*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2021.